

## **ZOEM**

### **Steunpunt Gelijkekansenbeleid zoemt in op TRANSGENDER PERSONEN**

Auteur(s): Marjan Van Aerschot en Joz Motmans - december 2009

## **Verantwoording**

ZOEM is een artikelenreeks over gelijkemansenthema's waarover binnen het Steunpunt Gelijkekansenbeleid onderzoek wordt verricht: gender, etniciteit en seksuele voorkeur. In de artikels zoemen we in op bepaalde aspecten van gelijke kansen door het bespreken van cijfergegevens uit afgerond onderzoek in Vlaanderen en daarbuiten. We brengen bestaande gegevens samen in een overzichtelijk artikel waarvan de verschillende onderdelen ook apart gelezen kunnen worden. De navigatiemogelijkheden (links) in de mailing en op de website ondersteunen deze doelstelling. ZOEM past in de strategie voor een betere ontsluiting van onderzoeksgegevens over gelijke kansen. De eerste ZOEM van de reeks ging over holebi's en kwam uit in september 2007. ZOEM nummer twee had allochtone vrouwen als onderwerp, de derde ZOEM handelde over alleenstaand ouderschap en gender. In ZOEM 4 bestudeerden we de verschillen tussen mannen en vrouwen met een zelfstandig beroep. De focus van ZOEM nummer 5 was de sociaal-culturele integratie bij allochtonen. In ZOEM nr 6 gingen we dieper in op de schoolloopbanen van holebi's. ZOEM nr 7 behandelde het thema van echtscheiding bij mannen en vrouwen van Turkse en Marokkaanse herkomst. ZOEM nr 8 belichtte het combineren van arbeid in verschillende vormen. In deze negende ZOEM geven we wat meer inzicht in de sociale wereld van transgender personen.

## **Inleiding**

Sommige mannen voelen zich meer vrouw dan man en sommige vrouwen voelen zich meer man dan vrouw. Bij een aantal van hen is dit af en toe, anderen voelen het aan alsof ze permanent in een lichaam van het verkeerde geslacht zitten. Transgender is de koepelterm die we gebruiken om te praten over deze mensen, die een sterke discrepantie ervaren tussen hun geboortegeslacht en hun genderidentiteit.

In 2008 voerde Joz Motmans van het Steunpunt Gelijkekansenbeleid, in opdracht van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM) en in samenwerking met Inès de Biolley en Sandrine Debunne van Cap-Sciences Humaines – vzw UCL, een grootschalig onderzoek uit bij transgender personen in België. Aangezien er in België voordien nooit een dergelijk onderzoek bij deze doelgroep plaatsvond, was dit een unieke kans om meer inzicht te krijgen in de leefwereld van transgender personen in België. De resultaten van dit onderzoek werden gebundeld in de publicatie '[Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht](#)'.

In deze ZOEM nr 9, die volledig gebaseerd is op deze publicatie van het IGVM, belichten we de belangrijkste resultaten van de survey bij transgender personen. Het eerste deel vangt aan met meer uitleg over het onderzoek: wat was de doelgroep, hoeveel mensen namen er aan deel, kunnen we iets zeggen over de respons? In het tweede deel bespreken we de prevalentie van transgenderisme en meer specifiek transseksualiteit. Het derde deel omvat de resultaten van het onderzoek inzake de obstakels die transgender personen ervaren en de kansen die er zijn om zich te handhaven. Deel 4 ten slotte geeft de situatie van transgenderisten in de gezondheidszorg, op het werk, op school en bij familie en vrienden weer.

## 1. Transsurvey

Het IGVM gaf de opdracht om een grootschalig onderzoek uit te voeren naar aanleiding van de klachten die het instituut op regelmatige basis ontvangt over de ongelijke behandeling en discriminatie van transgender personen. Deze studie, met Joz Motmans als projectleider, werd uitgevoerd in Vlaanderen, Wallonië en Brussel en omvat zowel een kwantitatief als een kwalitatief luik. Het kwantitatief onderzoek werd gevoerd in de vorm van een schriftelijke vragenlijst, die online of op papier kon worden ingevuld. Het tweede luik van deze studie was kwalitatief van aard. Er werden 4 focusgroepen georganiseerd, 2 Franstalige en 2 Nederlandstalige. In deze ZOEM bespreken we enkel de resultaten van het kwantitatief onderzoek. Wie meer wil weten over de resultaten van de focusgroepen, kan de neerslag hiervan vinden in het uitgebreid rapport, dat een literatuurstudie, het kwalitatieve en kwantitatieve luik omvat en te bekomen is bij het [IGVM](#). Hierin zijn ook de verschillende beleidsaanbevelingen te vinden die de onderzoekers formuleerden op basis van de verschillende luiken van de studie.

Bij aanvang van het onderzoek, werden de onderzoekers geconfronteerd met het probleem van de 'verborgen populatie'. Hiermee bedoelen we dat het niet duidelijk is hoeveel transgender personen er in België zijn, aangezien dit nergens geregistreerd wordt. De doelgroep van dit onderzoek was immers ruimer dan enkel personen die de stap hebben gezet om een geslachtswijziging door te voeren en dit ook officieel te registreren. Naast deze, meer bekende, groep van transseksuelen is er ook nog de 'verborgen' groep van mensen die een discrepantie ervaren tussen hun genderidentiteit zoals zij die beleven en hun geboortegeslacht, maar dit (nog) niet bekend (durven) maken in hun omgeving of (nog) niet de volledige procedure tot geslachtsaanpassing hebben voltooid die tot registratie leidt of dit ook niet wensen omdat hun genderbeleving anders is dan man of vrouw. Omdat ook zij problemen van achterstelling omwille van hun genderidentiteit kunnen ervaren en deze een belemmering kunnen vormen om hun genderidentiteit ten volle te beleven, of om andere kansen ten volle te kunnen benutten, was het noodzakelijk ook hen op te nemen in deze studie bij transgender personen.

Om voldoende respondenten te werven, werden informatiefolders verspreid, een elektronische mailing verstuurd en promotie gemaakt voor het onderzoek via verschillende verenigingen die met de doelgroep werken en via internet. Ook publiceerde het IGVM een persbericht dat de aandacht op het onderzoek vestigde. Door al deze inspanningen bereikten de onderzoekers 244 respondenten die in België wonen of met Belgische nationaliteit die de vragenlijst invulden, waarvan 100 Franstaligen en 144 Nederlandstaligen.

De onderzoekers onderscheiden verschillende identiteitstypes binnen de groep respondenten gebaseerd op de combinatie van genderidentiteit en geboortegeslacht (Motmans e.a., 2009, blz 106-108). Zo bekomen ze drie grote groepen in de totale respondentengroep: transseksuelen (65%), transgenderisten (29%) en travesties (4%):

- *Wanneer het geboortegeslacht mannelijk is en de genderidentiteit 'volledig man' of 'vooral man', dan noemen we deze respondent travestiet (met mannelijk geboortegeslacht) (TVm).*
- *Wanneer het geboortegeslacht mannelijk is en de genderidentiteit 'volledig vrouw' of 'vooral vrouw', dan noemen we deze respondent een (trans)vrouw (TSv).*
- *Wanneer het geboortegeslacht mannelijk is en de genderidentiteit 'zowel man als vrouw', 'noch man noch vrouw' of 'anders', dan noemen we deze respondent transgenderist (met mannelijk geboortegeslacht) (TGm).*
- *Wanneer het geboortegeslacht vrouwelijk is en de genderidentiteit 'volledig vrouw' of 'vooral vrouw', dan noemen we deze respondent travestiet (met vrouwelijk geboortegeslacht) (TVv).*
- *Wanneer het geboortegeslacht vrouwelijk is en de genderidentiteit 'volledig man' of 'vooral man', dan noemen we deze respondent een (trans)man (TSm).*

- Wanneer het geboortegeslacht vrouwelijk is en de genderidentiteit 'zowel man als vrouw', 'noch man noch vrouw' of 'anders', dan noemen we deze respondent transgenderist (met vrouwelijk geboortegeslacht) (TGv).
- Wanneer respondenten bij de genderidentiteit 'weet ik niet' antwoorden, werden deze gehercodeerd als missing." (Motmans e.a., 2009, blz 108)

Ook de respondenten die bij geboortegeslacht 'interseksueel' invulden, wat betekent dat ze met zowel mannelijke als vrouwelijke geslachtskenmerken geboren werden, werden als missing gecodeerd.

In tabel 1 geven we een overzicht van de verschillende identiteitstypes binnen de respondentengroep van de transsurvey. De grootste groep respondenten zijn (trans)vrouwen, die ongeveer de helft van de respondenten uitmaken. Een andere grote groep – een vijfde van de respondenten – zijn de transgenderisten (met mannelijk geboortegeslacht). De (trans)mannen vormen met ongeveer 17% van de respondenten de derde grootste groep. Iets minder dan 9% van de respondenten is transgenderist met vrouwelijk geboortegeslacht. De kleinste groep zijn de mannelijke (2,5%) en vrouwelijke (1,3%) travestieten.

Tabel 1. Identiteitstypes

Identiteitstypes	Aantal	Percentage
TSv	119	50,4%
TSm	40	16,9%
TGm	48	20,3%
TGv	20	8,5%
TVm	6	2,5%
TVv	3	1,3%
<b>Totaal</b>	<b>236</b>	<b>100,0%</b>
Missing	8	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen., blz 109.

Op het eerste gezicht lijkt een totaal aantal van 244 respondenten niet veel, maar in vergelijking met het totaal aantal personen in de doelgroep werd er toch een hoge responsgraad behaald (zie besluit). Hoe we kunnen schatten hoe groot deze doelgroep van transgender personen is, bekijken we in een volgende deel.

## 2. Prevalentie van trans

In dit tweede deel van deze ZOEM bespreken we de prevalentie van transseksuele personen in België. Dit is immers de enige deelgroep waarover er cijfers beschikbaar zijn. In een eerste paragraaf gebruiken we hiervoor gegevens van een onderzoek van De Cuyper e.a. (2007) en data van het rijksregister die de onderzoekers van de studie van het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen analyseerden (Motmans e.a., 2009). In de tweede paragraaf bespreken we de resultaten van de transsurvey in verband met de stappen die transgender respondenten hebben ondernomen om na hun geslachtsaanpassing hun voornaam officieel aan te passen en hun geslachtsaanpassing officieel te laten registreren. Ook de manier waarop verschillende instanties hiermee omgaan, komt in dit deel aan bod.

## 2.1. Prevalentie van transseksualiteit in België

Uit internationale onderzoeksliteratuur<sup>1</sup> over transgender personen, blijkt dat meer personen met een mannelijk geboortegeslacht dan personen met een vrouwelijk geboortegeslacht een geslachtsaanpassing doorvoeren. Ook uit de cijfers in de publicatie van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (Motmans e.a., 2009) blijkt hetzelfde (zie verder).

In tabel 2 zien we de medische prevalentie van transseksualiteit in België, opgesplitst naar de drie gewesten. Deze cijfers zijn gebaseerd op onderzoek van De Cuypere e.a. (2007) en geven het aantal personen weer die een geslachtsoperatie ondergingen bij één van de Belgische genderteams. Deze cijfers duiden op een verhouding transvrouw/transman 2,43 op 1. Op basis van deze cijfers blijkt 1 op 12.886 geboren jongens later transvrouw en 1 op 33.784 geboren meisjes later transman. Deze cijfers dienen met enige omzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Sociale conventies en ideeën, culturele factoren en het voorhanden zijn van betaalbare hulpverlening bepalen immers de prevalentie en de sekseratio (Motmans, 2009, blz 39).

Tabel 2. De prevalentie van transseksualiteit en sekseratio's in de drie gewesten

	Aantal	Prevalentie	Sekseratio(V/M)
<b>België (100%)</b>			
Totaal	412	1/18.975	2,43/1
Transvrouw	292	1/12.886	
Transman	120	1/33.784	
<b>Vlaanderen (73%)</b>			
Totaal	309	1/15.385	2,51/1
Transvrouw	228	1/10.204	
Transman	91	1/26.909	
<b>Brussel (13%)</b>			
Totaal	47	1/12.500	1,61/1
Transvrouw	29	1/9.363	
Transman	18	1/17.575	
<b>Wallonië (14%)</b>			
Totaal	55	1/45.045	1,62/1
Transvrouw	34	1/34.483	
Transman	21	1/75.758	

Bron: De Cuypere, Griet et al. (2007). 'Prevalence and demography of transsexualism in Belgium', *European psychiatry: the journal of the Association of European Psychiatrists* 22(3), p. 138 In: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 40.

Zo zijn bijvoorbeeld de verschillen tussen de drie gewesten opmerkelijk groot. In Wallonië zijn er veel minder transseksuele personen dan in Brussel en Vlaanderen. Waar in Wallonië 1 op 45.045 personen transseksueel geschat wordt, bedraagt dit in Vlaanderen 1 op 15.385 en in Brussel 1 op 15.385. Als verklaring hiervoor halen Motmans e.a. (2009) De Cuypere e.a. (2007) aan, die stellen dat er minder

<sup>1</sup> Zie: Bakker, A. et al. (1993). 'The prevalence of transsexualism in the Netherlands', *Acta Psychiatrica Scandinavica* 87, pp. 237-238; Eklund, P.L.E. et al. (1988). 'Prevalence of transsexualism in the Netherlands', *British journal of psychiatry* 152, pp. 638-640; Hoenig, J. en J. Kenna (1973). 'Epidemiological aspects of transsexualism', *The psychiatric clinics of North America* 6, pp. 65-80; O'Gorman, E.C. (1982). 'A retrospective study of epidemiological and clinical aspects of twenty-eight transsexual patients', *Archives of sexual behavior* 11, pp. 231-236; Wålinder, J. (1968). 'Transsexualism: definition, prevalence and sex distribution', *Acta Psychiatrica Scandinavica* 44(Suppl 203), pp. 255-258; Weitze, C. en S. Osburg (1996). 'Transsexualism in Germany: empirical data on epidemiology and application of the German transsexuals' act during its first ten years', *Archives of sexual behavior* 25, pp. 409-425; van Kesteren, P.J. et al. (1996). 'An epidemiological and demographic study of transsexuals in the Netherlands', *Archives of sexual behavior* 25, pp. 589-600; Wilson, P. et al. (1999). 'The prevalence of gender dysphoria in Scotland: A primary care study', *The British journal of general practice* 49, pp. 991-992.

transseksuelen bekend zijn in Wallonië door de vrij conservatieve houding ten opzichte van transseksualiteit bij de psychiaters in dat landsgedeelte, de aanwezigheid van slechts 1 genderkliniek en de afwezigheid van een plastisch chirurg die geslachtsaanpassende operaties uitvoert. Het verschil in sekseratio tussen de drie gewesten valt wellicht te verklaren door het feit dat de expertise voor geslachtsaanpassende operaties bij transmannen in Wallonië en Brussel grotendeels ontbreekt, waardoor deze personen terecht komen bij genderteams in Vlaanderen en dat transvrouwen hun operatie vaak in het buitenland laten uitvoeren (Motmans, 2009).

Alle contextuele factoren in acht genomen, schatten De Cuypere en Olyslager (2009, blz 26) de actieve prevalentie van transseksualiteit in België op 1:9.200 voor transvrouwen en op 1:14.400 voor transmannen. In tegenstelling tot de inherente prevalentie, die weergeeft hoe groot de kans is dat iemand als transseksueel wordt geïdentificeerd over de hele levensloop gezien, duidt de actieve prevalentie enkel op personen die al werden geïdentificeerd als transseksueel en waarin de 'verborgen' of nog niet bekende transseksuelen niet tot uiting komen. In totaal geeft dit, rekening houdend met de bevolkingsgegevens van België in 2008, een actieve prevalentie van 945 transseksuelen in België (Motmans, 2009, blz 42).

In het rijksregister kan men het aantal officiële registraties van geslachtswijzigingen nagaan. Deze officiële registratie van de geslachtsverandering verloopt thans via een administratieve procedure die geregeld is in de wet van 10 mei 2007 betreffende de transseksualiteit en is gebonden aan een aantal voorwaarden, zoals onder andere de onmogelijkheid om zich voort te planten volgens de mogelijkheden van het geboortegeslacht. Meer concreet komt dit erop neer dat transseksuele personen hun geslachtsaanpassing slecht officieel kunnen laten registreren mits zij de voortplantingsorganen behorende bij hun geboortegeslacht laten verwijderen.

In tabel 3 zien we het aantal officiële registraties van geslachtswijzigingen in België tussen 1993 en 2008. Hoewel het aantal sterk fluctueert over de jaren heen, is er in het algemeen toch een stijgende tendens in het aantal officiële registraties van geslachtswijzigingen.

Tabel 3. Aantal officiële registraties van geslachtswijzigingen per jaar naar genderidentiteit

	Transvrouwen	Transmannen	Totaal
1993	5	1	6
1994	4	1	5
1995	27	5	32
1996	11	3	14
1997	10	10	20
1998	13	8	21
1999	15	8	23
2000	12	6	18
2001	18	4	22
2002	30	19	49
2003	26	18	44
2004	23	12	35
2005	22	6	28
2006	19	5	24
2007	17	10	27
2008	51	23	74
<b>Totaal</b>	<b>303</b>	<b>139</b>	<b>442</b>

Bron: Rijksregister (bewerking IGVM). In: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 44.

Zo zien we tussen 1993 en 1995 43 registraties, terwijl dit tijdens de drie jaren die daarop volgen gestegen is tot 55. In 2008, het jaar na de invoering van de wet betreffende de transseksualiteit, tellen we 74 officiële registraties in 1 jaar. Deze piek wordt verklaard doordat vele aanvragers gewacht hebben totdat de wet betreffende de transseksualiteit in voege trad. Ook in deze cijfers worden de verschillen in prevalentie duidelijk: er zijn veel meer officiële registraties van geslachtsaanpassingen bij transvrouwen dan bij transmannen. In totaal vond 68% van de officiële geslachtswijzigingen plaats bij transvrouwen en 32% bij transmannen. Dit geeft een sekseratio van 2,18:1. Kijken we naar de leeftijd waarop de officiële registratie van de geslachtsaanpassing plaatsvindt, dan zien we dat de meerderheid (36%) op het moment van de registratie tussen 25 en 34 jaar oud is. De tweede grootste groep (28%) is tussen 35 en 44 jaar oud als hun geslachtsaanpassing officieel geregistreerd wordt en 19% is tussen 45 en 54 jaar oud. Een kleine groep van 9% is jonger dan 25 jaar oud en ongeveer 8% is ouder dan 55 jaar. De variatie in leeftijd op het moment van de officiële registratie is dus tamelijk groot.

Tabel 4. Aantallen naar leeftijd op het ogenblik van de officiële registratie van de geslachtswijziging

Leeftijd	Aantal	Percentage
< 25 jaar	40	9,0%
25-34 jaar	158	35,7%
35-44 jaar	125	28,3%
45-54 jaar	84	19,0%
55-64 jaar	33	7,5%
65-74 jaar	1	0,2%
≥75 jaar	1	0,2%
<b>Totaal</b>	<b>442</b>	<b>100,0%</b>

Bron: Rijksregister (bewerking IGVM). In: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 44.

Tot slot van deze paragraaf bekijken we in tabel 5 de burgerlijke staat van de personen die hun geslachtsaanpassing officieel laten registreren. Het grootste deel van de transseksuelen (65%) is ongehuwd (in de zin van nooit gehuwd geweest) op het moment dat hun geslachtswijziging officieel geregistreerd wordt. Een kwart van de registraties van geslachtsaanpassing betreft uit de echt gescheiden personen. Een minderheid van 6% is gehuwd ten tijde van de registratie van hun geslachtswijziging, wat pas kan sinds in 2003 het huwelijk werd opengesteld voor personen van hetzelfde geslacht; voordien was het noodzakelijk om uit de echt te scheiden voor een geslachtsaanpassing officieel kon worden geregistreerd (Motmans e.a., 2009).

Tabel 5. Aantallen naar burgerlijke staat op het ogenblik van de officiële registratie van de geslachtswijziging

Burgerlijke staat	Aantal	Percentage
Ongehuwd	286	65%
Gehuwd	26	6%
Nietigverklaring van het huwelijk	2	0%
Weduwe/weduwnaar	6	1%
Gescheiden	104	24%
Onbekend	18	4%
<b>Totaal</b>	<b>442</b>	<b>100%</b>

Bron: Rijksregister (bewerking IGVM). In: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 46.

## 2.2. Officiële stappen door respondenten

In de transsurvey (Motmans e.a., 2009) werd aan de respondenten gevraagd in hoeverre zij al stappen hadden ondernomen tot het aanpassen van hun officieel statuut aan hun (gekozen) genderidentiteit. Dit kan gebeuren door een officiële aanpassing van de voornaam en een officiële registratie van de geslachtsaanpassing. In tabel 6 zien we het aantal respondenten dat ervoor koos de voornaam officieel aan te passen.

Tabel 6. Voornaamsaanpassing

	Aantal	Percentage
Ja	68	30,2%
Nee	107	47,6%
Niet van toepassing	50	22,2%
<b>Totaal</b>	<b>225</b>	<b>100,0%</b>
Missing	19	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 138.

Iets minder dan een derde van de respondenten gaf aan zijn of haar voornaam te hebben laten aanpassen zodat deze beter aansluit bij hun genderidentiteit. Ongeveer de helft van de respondenten liet dit (nog) niet doen. Een vijfde vindt dat het aanpassen van de voornaam niet van toepassing is op zichzelf. Als we kijken naar de transgender personen in dit onderzoek die hun naam nog niet lieten aanpassen (Motmans e.a., 2009), dan geeft bijna 39% van hen aan dat ze dit in de toekomst willen doen, 37% wil het niet of vindt het niet nodig. Een kleine groep (3,4%) vindt een voornaamsaanpassing te moeilijk of te duur. Nog andere redenen waren dat de respondent geen nieuwe naam had aangenomen of dat hij of zij niet wist dat een voornaamsaanpassing mogelijk is. Nochtans is het aanpassen van de voornaam sinds de wet van 10 mei 2007 betreffende de transseksualiteit een recht voor transgender personen, mits voldaan aan bepaalde voorwaarden (Motmans e.a., 2009).

Ook de officiële registratie van de geslachtsaanpassing wordt door dezelfde wet geregeld. Zodra aan bepaalde voorwaarden voldaan is, heeft een transgender persoon het recht de geslachtsaanpassing officieel te laten registreren. Ongeveer 20% van de respondenten van de transsurvey hebben hun geslachtsaanpassing officieel laten registreren (tabel 7). Bijna de helft (45,5%) deed dit niet, terwijl 35% vond dat dit niet op hen van toepassing is.

Tabel 7. Officiële registratie geslachtsaanpassing

	Aantal	Percentage
Ja	44	19,8%
Nee	101	45,5%
Niet van toepassing	77	34,7%
<b>Totaal</b>	<b>222</b>	<b>100,0%</b>
Missing	22	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 139.

Van de mensen in dit onderzoek die hun geslachtsaanpassing lieten registreren, deed 57% dit volgens de administratieve procedure die geregeld wordt door de wet betreffende de transseksualiteit, de anderen volgden een procedure voor de rechtbank. Van de respondenten die geen geslachtsaanpassing lieten registreren, wil meer dan een derde dit in de toekomst nog wel laten doen (of heeft een procedure lopende) en een even grote groep wil dit niet of vindt dit niet nodig. Ongeveer 13% wil wel een

geslachtsaanpassing laten registreren, maar komt niet in aanmerking, werd geweigerd, wist niet dat het kon of vindt het te moeilijk of te duur. (Motmans e.a., 2009)

### 3. Obstakels, kansen en klachten

Iemand die wil leven in een genderidentiteit die niet overeenkomt met het geboortegeslacht, komt onderweg een aantal obstakels tegen die het hele proces bemoeilijken. Maar leven in de gewenste genderidentiteit biedt ook kansen om een gelukkig leven uit te bouwen. In paragraaf 3 van deze ZOEM gaan we dieper in op de obstakels die transgender personen moeten overwinnen, de kansen die er zijn door te leven in de gewenste genderidentiteit en de instanties waar men met klachten terecht kan.

#### 3.1. Obstakels en kansen

Ongeveer 37% van de respondenten van de transsurvey zegt altijd te leven in hun gewenste genderidentiteit, 12% bijna altijd, 42% af en toe en 9% nooit (Motmans e.a., 2009). In tabel 8 geven we weer in hoeverre de respondenten van de transsurvey die (bijna) altijd openlijk leven in de door hen gewenste genderidentiteit dit in verschillende settings doen. Algemeen zien we dat 45% van de respondenten overal openlijk in de gewenste genderidentiteit naar buiten treedt. Thuis en in intieme kring wordt het vaakst (39%) in de gewenste genderidentiteit geleefd, gevolgd door bij goede vrienden (36,5%), met gelijkgezinden (35%) en in het bijzijn van collega's of medestudenten (32%). De grootste groep die thuis in de gewenste genderidentiteit leeft, doet dit al meer dan 10 jaar, bij goede vrienden en met gelijkgezinden leven de transgender personen in deze studie meestal sinds 2 tot 5 jaar in de gewenste genderidentiteit. Er gaat dus voor veel transgender personen een hele tijd voorbij voor ze hun gewenste genderidentiteit ook openlijk durven te beleven, zeker buiten de intieme kring.

Tabel 8. Leven in de gewenste genderidentiteit: bij wie en hoe lang

	Thuis / intieme kring	Bij goede vrienden	Met gelijkgezinden	Collega's / medestudenten	Overall
Minder dan 2 jaar	12,6%	22,5%	20,9%	38,5%	30,0%
2 tot 5 jaar	30,5%	37,1%	32,6%	29,2%	26,4%
5 tot 10 jaar	18,9%	19,1%	25,6%	16,7%	19,1%
Langer dan 10 jaar	37,9%	21,3%	20,9%	15,4%	24,5%
<b>Totaal</b>	<b>38,9%</b>	<b>36,5%</b>	<b>35,2%</b>	<b>32%</b>	<b>45,1%</b>

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 111.

Het grootste obstakel om te kunnen leven in de gewenste genderidentiteit is volgens de meeste respondenten (56%) het werk. Dit is in overeenstemming met de resultaten in tabel 8, waaruit blijkt dat men het minst openlijk in de gewenste genderidentiteit leeft in het bijzijn van collega's of medestudenten. Ook familie wordt door de helft van de respondenten als een obstakel gezien om openlijk hun genderidentiteit te beleven. Een groot deel (43%) van de respondenten van de transsurvey vindt dat de mening van anderen een hindernis vormt, evenals de partner (37%) en de kinderen (31%). Een vijfde van de respondenten haalt nog andere redenen die een rem zetten op hun leven in de gewenste genderidentiteit.



Tabel 9. Obstakels om te kunnen leven in de gewenste genderidentiteit

	Aantal antwoorden	Percentage van respondenten <sup>315</sup>
Partner als obstakel	46	37,4%
Kinderen als obstakel	39	31,7%
Familie als obstakel	61	49,6%
Mening van anderen als obstakel	53	43,1%
Andere redenen als obstakel	26	21,1%
Werk als obstakel	69	56,1%
<b>Totaal</b>	<b>294</b>	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 111.

Uit de vorige tabel bleek dat de reactie van familie, partner, kinderen en anderen als een obstakel gezien wordt om in de gewenste genderidentiteit te leven. De reacties van de omgeving hebben gevolgen voor de transgender personen (Motmans e.a., 2009). Zo zegt 42,5 % van de respondenten zich kwetsbaarder te voelen, 39% zegt depressieve gevoelens te hebben, 30% stelt zich meer gesloten op, 27% heeft minder zelfvertrouwen en 17% voelt zich onverschilliger als gevolg van die reacties. Daartegenover staat dat 49% zich gelukkiger voelt, 45% meer open is naar anderen toe, 39% gelukkiger is en 37% meer levenslust heeft gekregen door de reacties van anderen.

Tabel 10. Gevolgen van de reacties naar al dan niet leven in gewenste genderidentiteit

	Leven in genderidentiteit	
	Nooit of af en toe	(Bijna) altijd
Minder zelfvertrouwen	51,7%	48,3%
Depressieve gevoelens	49,4%	50,6%
Onverschilliger	58,3%	41,7%
Meer gesloten	64,1%	35,9%
Kwetsbaarder	52,2%	47,8%
Meer zelfvertrouwen	35,4%	64,6%
Gelukkiger	29,1%	70,9%
Meer levenslust gekregen	25,6%	74,4%
Meer open naar anderen	33,7%	66,3%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 113.

In tabel 10 bekijken we deze gevolgen naargelang de persoon al dan niet in de gewenste genderidentiteit leeft. Daaruit blijkt dat er een samenhang is tussen het al dan niet leven in de gewenste genderidentiteit en de mate waarin men positieve of negatieve gevolgen ervaart met betrekking tot de genderidentiteit. Personen die in de gewenste genderidentiteit leven, voelen zich significant vaker gelukkig, zijn meer open en minder vaak gesloten naar anderen toe en hebben meer zelfvertrouwen en levenslust dan personen die hun gewenste genderidentiteit meestal of altijd verbergen.

Naast de gevoelens die beschreven worden in de bovenstaande tabel, blijkt dat een groot deel (38%) van de respondenten van de transsurvey zelfmoordgedachten heeft. Ook bij transgender personen die wel in de gewenste genderidentiteit leven, komen zelfmoordgedachten vaak voor (Motmans e.a., 2009). Van de respondenten die zelfmoordgedachten hebben, ondernam 39% minstens 1 zelfmoordpoging (Motmans e.a., 2009).

Tabel 11. Respondent heeft zelfmoordgedachten

	Aantal	Percentage
Nee	86	37,7%
Ja	142	62,3%
<b>Totaal</b>	<b>228</b>	<b>100,0%</b>
Missing	16	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 112.

In de transsurvey (Motmans e.a., 2009) werd de respondenten die hun geslachtswijziging officieel lieten registreren, gevraagd hoe zij de aanpassing van hun identiteitsgegevens bij verschillende instanties beoordelen. In tabel 12 presenteren we de resultaten.

Gemiddeld over alle instanties heen verliep de aanpassing in 66% van de gevallen goed, bij 25% voldoende en bij 9% slecht (Motmans e.a., 2009). De Rijksdienst voor Arbeidsvoorziening (RVA) scoort het best: voor 81% van de respondenten verliep de aanpassing van de identiteitsgegevens bij de RVA goed en voor 6% voldoende. Toch had ook 12,5% hier slechte ervaringen mee. Ook de vakbond en het ziekenfonds gaan vrij goed om met het aanpassen van de identiteitsgegevens: ongeveer 78% vindt dat de aanpassing hier goed verliep. Het slechts scoren de universiteiten, hogescholen en secundaire scholen. Slechts 43% van de respondenten oordelen dat de aanpassing van de identiteitsgegevens goed verliep, 33% beoordeelt de aanpassing als voldoende en bijna een kwart (24%) als slecht. Waarschijnlijk heeft dit te maken met het feit dat men weigerachtig staat tegenover het aanpassen van het originele diploma aan de gewijzigde officiële identiteit. Momenteel bestaat hier immers nog geen regelgeving voor.

Tabel 12. Beoordeling aanpassing identiteitsgegevens bij verschillende instanties

	Goed	Voldoende	Slecht
Burgerlijke stand	60,3%	29,3%	10,3%
Ziekenfonds	78,2%	14,5%	7,3%
Vakbond	78,8%	12,1%	9,1%
Kinderbijslagfonds	54,5%	36,4%	9,1%
VDAB/BGTA	65,0%	25,0%	10,0%
RVA	81,3%	6,3%	12,5%
RVP (pensioenen)	66,7%	27,8%	5,6%
Bank	62,7%	30,5%	6,8%
Verzekeringsmaatschap- pij(en)	63,0%	30,4%	6,5%
Universiteiten, hoge- scholen of secundaire scholen	42,9%	33,3%	23,8%
Werkgever	64,7%	25,5%	9,8%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 142.

### 3.2. Klachten

Soms gaan de reacties van anderen zo ver dat transgender personen klacht neerleggen bij een instantie die de bevoegdheid heeft hierop te reageren. Van alle respondenten aan de transsurvey legde 17% al ooit klacht neer tegen een discriminerende handeling

(Motmans e.a., 2009). Ongeveer 34% daarvan legde klacht neer bij de politie, 29% bij het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, 24% bij een vakbond, 24% bij het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen en 18% bij een ombudsdienst. Ook bij organisaties die zich bezighouden met travestie/transgender/transseksualiteit werd door 13% van de respondenten al klacht neergelegd, evenals bij de correctionele rechtbank (5%), de vrederechter (5%), een lokaal antidiscriminatie meldpunt (5%) en de arbeidsrechtbank (3%). Een vijfde legde reeds klacht neer bij een andere instantie.

Tabel 13. Instanties waar klacht werd ingediend

	Aantal antwoorden	Percentage van klachten	Percentage van respondenten
Politie	13	18,8%	34,2%
Vakbond	9	13,0%	23,7%
Arbeidsrechtbank	1	1,4%	2,6%
Correctionele rechtbank	2	2,9%	5,3%
Vrederechter	2	2,9%	5,3%
Organisatie van travestie/transgender/transseksualiteit	5	7,2%	13,2%
Ombudsdienst	7	10,1%	18,4%
Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen	9	13,0%	23,7%
Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding	11	15,9%	28,9%
Lokaal antidiscriminatie meldpunt	2	2,9%	5,3%
Andere instantie	8	11,6%	21,1%
<b>Totaal</b>	<b>69</b>	<b>100,0%</b>	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 146\_147.

In tabel 14 zien we dat voornamelijk transvrouwen klacht neerleggen (48,6%), gevolgd door transmannen (21,6%), transgenderisten met mannelijk geboortegeslacht (18,9%) en transgenderisten met vrouwelijk geboortegeslacht (10,8%).

Tabel 14. Klacht per identiteitstype

	Identiteitstype			
	Tsv	Tsm	TGm	TGv
% van het totaal	48,6%	21,6%	18,9%	10,8%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 147.

Klacht neerleggen, levert niet altijd iets op. Integendeel, slechts 6 van de 69 respondenten die ooit klacht neerlegden, zeggen dat hun probleem ten gronde behandeld werd. Bij 18 respondenten werd de klacht wel geregistreerd, maar gebeurde er verder niets mee. Vier respondenten zeggen dat hun klacht niet werd geregistreerd.

Tabel 15. Gevolg dat aan de klacht werd gegeven

	Aantal	Percentage
Mijn probleem werd ten gronde behandeld	6	2,7%
Mijn klacht werd geregistreerd, maar er gebeurde (nog) niets mee	18	8,1%
Mijn klacht werd niet geregistreerd	4	1,8%
Andere <sup>318</sup>	193	87,3%
<b>Totaal</b>	<b>221</b>	<b>100,0%</b>
Missing / Niet van toepassing	23	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 147.

#### 4. Openheid en reacties

In deze laatste paragraaf bespreken we de ervaringen van de transgender personen met de gezondheidszorg, met werk, school en familie en vrienden. Veel transgender personen komen op diverse manieren in contact met de gezondheidszorg: voor trans-specifieke vragen en hulpverlening, of gewoon omwille van ziekte. Hieronder gaan we na in hoeverre deze contacten positief verlopen. Eerder zagen we al dat collega's op het werk en medestudenten op school als obstakel gezien worden voor het leven in de gewenste genderidentiteit. Hier gaan we dieper op in onder 4.2 en 4.3. Tot slot bespreken we de openheid van transgender personen naar familie en vrienden toe en de reacties die ze van hen krijgen.

##### 4.1. Gezondheidszorg

Uit de studie van het Instituut voor Gelijkheid van Vrouwen en Mannen blijkt dat de meeste transgender personen volledig open zijn over hun gendervariantie ten opzichte van hun huisarts (58%) en andere hulpverleners (64%). Ongeveer een kwart houdt de eigen genderidentiteit volledig verborgen voor hun huisarts, iets meer dan een vijfde voor andere hulpverleners.

Tabel 16. Mate van openheid ten aanzien van hulpverleners

	Volledig open	Gedeeltelijk open	Volledig verborgen
Huisarts	57,9%	16,3%	25,8%
Hulpverlener(s)	64,0%	13,5%	22,5%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 134.

De respondenten werden ook gevraagd naar hun ervaringen in de algemene gezondheidszorg (dus niet in kader van de genderidentiteit). Iets minder dan een derde (30%) zegt geen negatieve ervaringen gehad te hebben bij contacten in de gezondheidszorg (Motmans e.a., 2009). De meerderheid (70%) gaf wel enkele negatieve ervaringen op. De meest gehoorde klacht van de deze respondenten is de beperking van het contact met andere patiënten (48%). Kritiek op het uiterlijk, gedrag of ideeën (21%), belachelijk gemaakt worden gemaakt (17%), genegeerd worden (17%) en minder goede zorgen krijgen (15%) zijn andere veelgehoorde klachten. Daarnaast meldt 15% ongewenste intimiteiten en 14% ongepaste nieuwsgierigheid. Eén op acht respondenten gaven aan dat ze in een ziekenhuis op een afdeling werden gelegd die niet in overeenstemming was met hun geslacht. De toegang tot zorgverlening is voor 9% moeilijk en voor 2% onmogelijk. Sommige respondenten kregen zelfs te maken met

opzettelijke beschadiging van eigendommen (4%), fysiek geweld (4%), verbaal geweld (3%) en dreigementen (2%).

Tabel 17. Negatieve ervaringen in de gezondheidszorg

	Aantal antwoorden	Percentage van respondenten
Moeilijk toegang krijgen tot zorgverlening	11	8,7%
Geen toegang krijgen tot zorgverlening	2	1,6%
Minder goede zorgen krijgen	19	15,0%
Op de verkeerde afdeling worden gelegd in een ziekenhuis	16	12,6%
Kritiek op uiterlijk, gedrag of ideeën	27	21,3%
Belachelijk worden gemaakt	22	17,3%
Worden genegeerd	22	17,3%
Opzettelijke beschadiging van eigendommen of kleding	5	3,9%
Verbaal geweld	4	3,1%
Dreigementen	2	1,6%
Fysiek geweld	5	3,9%
Ongewenste intimiteiten	19	15,0%
Ongepaste nieuwsgierigheid	18	14,2%
Beperking in het contact met andere patiënten	61	48,0%
<b>Totaal</b>	<b>233</b>	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 134\_135.

In tabel 18 zien we een overzicht van de hulpverleners en diensten in de gezondheidszorg waarvoor de respondenten konden aangeven of ze er al dan niet negatieve ervaringen mee hadden gehad.

Tabel 18. Negatieve ervaringen per soort hulpverlener

	Aantal antwoorden	Percentage van respondenten
Huisarts	14	20,9%
Gynaecoloog	8	11,9%
Uroloog	3	4,5%
Fysiotherapeut	3	4,5%
Andere artsen in een ziekenhuis	36	53,7%
Verplegend personeel	34	50,7%
Fertiliteitscentrum	3	4,5%
Ziekenfonds	11	16,4%
Administratieve diensten (secretariaat, financiële dienst, enzovoort)	29	43,3%
<b>Totaal</b>	<b>141</b>	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 135.

De meeste negatieve ervaringen (54%) worden opgedaan met 'andere' artsen in een ziekenhuis, wat niet verder gespecificeerd wordt in de lijst en met verplegend personeel (51%). Ook administratieve diensten in de gezondheidszorg waar de respondenten mee in aanraking kwamen, leverden veel negatieve ervaringen op (43%). Eén op vijf meldt negatieve ervaringen met de huisarts, één op zes met het ziekenfonds en één op 8 met

de gynaecoloog. Minder dan 5% had een negatieve ervaring bij contacten met de uroloog, fysiotherapeut en het fertiliteitcentrum.

Uit de resultaten van de transsurvey blijkt dat 60% van de respondenten ooit psychische of medische hulp zocht in verband met hun genderidentiteit: bij een psychiater (38%), een genderteam (36,5%), een psycholoog (32%), de huisarts (32%) en andere hulpverleners (18%) (Motmans e.a., 2009). Een groot deel van de respondenten die geen hulp zochten, deden dit omdat ze geen hulp willen (18%) of nodig hebben (34%). Bijna een derde durft geen hulp te vragen of weet niet waarheen voor hulp. Ongeveer één op vijf vreest vooroordelen van hulpverleners of meent dat hulp financieel niet mogelijk is en ongeveer één op tien heeft geen vertrouwen in bestaande diensten of is het niet eens met de behandelingswijze. Te lange wachlijsten en geen hulp in de buurt vinden is voor één op vijftwintig respondenten een reden om geen beroep te doen op hulp.

Tabel 19. Redenen waarom respondenten geen hulp zoeken

	Aantal antwoorden	Percentage van respondenten
Wil geen hulp	17	17,9%
Hulp financieel niet mogelijk	17	17,9%
Geen hulp nodig	32	33,7%
Durft geen hulp vragen	29	30,5%
Geen vertrouwen in bestaande diensten	10	10,5%
Weet niet waarheen voor hulp	28	29,5%
Vindt geen hulp in buurt	4	4,2%
Wachlijsten zijn te lang	4	4,2%
Niet eens met behandelingswijze	8	8,4%
Vreest vooroordelen van hulpverleners	20	21,1%
Zoekt geen hulp voor andere redenen	3	3,2%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 115.

## 4.2. Werk

De meerderheid van de respondenten van de transsurvey zijn op hun werk niet open over hun genderidentiteit. In tabel 9 werd al duidelijk dat werk een groot struikelblok is voor transgender personen. Ook maakt de studie duidelijk dat ondanks een gemiddelde hogere opleidingsgraad in vergelijking met de Belgische bevolking, toch 15,6% van de respondenten werkloos zijn (Motmans e.a., 2009, blz 103-104).

In tabel 20 zien we dat in het algemeen meer dan de helft van de respondenten volledig gesloten is op het werk over hun genderidentiteit (54%). Slechts een kwart (25%) is op het werk volledig open over die identiteit. Het meest gesloten zijn de transgender personen ten opzichte van klanten, patiënten en leerlingen (65%). Ook de direct leidinggevende of het diensthoofd van de respondenten wordt in de helft van de gevallen (50%) volledig in het ongewisse gelaten over hun genderidentiteit, in een derde van de gevallen (32%) verkrijgen zij wel volledige openheid. De openheid ten aanzien van de leidinggevende is echter niet steeds op vrijwillige basis: soms leidt een curriculum vitae, een diploma met de oude naam of het niet kloppen van de identiteitskaart tot een gedwongen 'coming out'. Ten opzichte van collega's is een kwart van de respondenten (25%) volledig open over hun genderidentiteit, bijna de helft (47%) is volledig gesloten.

Tabel 20. Mate van openheid op het werk

	Volledig open	Gedeeltelijk open	Volledig verborgen
Collega's	25%	27%	47%
Directe leidinggevende/ diensthoofd	32%	17%	50%
Klanten, patiënten, leer- lingen, ...	17%	17%	65%
<b>Gemiddeld</b>	<b>25%</b>	<b>21%</b>	<b>54%</b>

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 128.

Aangezien de respondenten veelal hun genderidentiteit verborgen houden op hun werk, weten ze vaak niet hoe collega's (39%), leidinggevenden (41%) en klanten (57%) zouden reageren als ze als transgender persoon naar buiten zouden komen. In tabel 21 zien we dat de reacties die ze wel al kregen, overwegend positief zijn. De meeste collega's staan positief (21%) of overwegend acceptierend (32%) tegenover de gewenste genderidentiteit van de respondenten. Bijna 6% van de collega's wil er niet over praten en 2% reageert vooral afkeurend. Ook leidinggevenden reageren vaak overwegend acceptierend (24%) tot positief (27%) als de genderidentiteit openlijk beleefd wordt. Bij 4% van de respondenten is de leidinggevende wel op de hoogte, maar wil er niet over praten. Bij 5% zijn de reacties van de leidinggevende vooral afkeurend. Klanten, patiënten en leerlingen reageren het minst positief, ook al omdat zij het minst vaak op de hoogte zijn van de gendervariantie. Respondenten krijgen slechts in 16% van de gevallen positieve signalen van hen en 18% overwegend accepterende reacties. Ongeveer 7% van de klanten, patiënten en leerlingen wil er niet over praten en 2% reageert vooral afkeurend. Hoewel werk dus als een obstakel gezien wordt door veel transgender personen, krijgen ze toch vrij vaak positieve reacties vanuit de werkomgeving.

Tabel 21. Reacties op genderidentiteit op het werk

	Positief	Overwegend acceptierend	Weet het nog niet	Op de hoogte maar wil er niet over praten	Vooraf afkeurend
Collega's	21,2%	31,7%	39,4%	5,8%	1,9%
Directe leidinggevende/ diensthoofd	26,7%	23,8%	40,6%	4,0%	5,0%
Klanten, patiënten, leerlingen, ...	15,6%	17,7%	57,3%	7,3%	2,1%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 128.

De respondenten hebben op het werk vooral last van kritiek door collega's op hun uiterlijk, gedrag of ideeën (54%). Daarnaast komt het voor dat collega's hen negeren (31%), belachelijk maken (30%) of ongepast nieuwsgierig zijn (30%). Ook verbaal geweld (15%) van collega's of het feit dat ze de vervelende taken toegeschoven krijgen (14%) zijn negatieve ervaringen die soms voorkomen.

Met de leidinggevenden hebben de respondenten ook andere negatieve ervaringen. Naast kritiek op uiterlijk, gedrag of ideeën door leidinggevenden (34%), de vervelende taken moeten opknappen (30%) en door hen genegeerd worden (28%), zeggen de respondenten dat ze vaak promotiekansen missen (32%), geen kans krijgen bij sollicitaties (25%), opzij geschoven worden bij reorganisaties (23%) of ontslagen worden

(21%). De respondenten hebben dus duidelijk het gevoel dat hun loopbaankansen belemmerd worden indien de leidinggevende op de hoogte is van hun genderidentiteit.

De negatieve ervaringen met klanten, patiënten of leerlingen worden door de respondenten minder vaak aangehaald. Kritiek op uiterlijk, gedrag of ideeën (24%) komt wel regelmatig voor. Ongeveer 15% maakte het al mee dat eigendommen of kleding opzettelijk werden beschadigd. Daarnaast zijn belachelijk gemaakt worden (12%), ongepaste nieuwsgierigheid (11%) en genegeerd worden (10%) negatieve ervaringen die een aantal respondenten wel hadden met klanten, patiënten of leerlingen.

Tabel 22. Negatieve ervaringen op het werk

	Collega's	Direct leidinggevende/ diensthoofd	Klanten, patiënten, leerlingen, ...
Kritiek op uiterlijk, gedrag of ideeën	54,4%	33,7%	23,8%
Belachelijk worden gemaakt	29,7%	17,8%	11,9%
Worden genegeerd	30,7%	27,7%	9,9%
Vervelende taken toegeschoven krijgen	13,9%	29,7%	3,0%
Opzettelijke beschadiging van eigendommen of kleding	5,9%	1,0%	14,9%
Verbaal geweld	14,9%	10,9%	5,9%
Dreigementen	7,9%	8,9%	4,0%
Fysiek geweld	4,0%	2,0%	1,0%
Ongewenste intimiteiten	5,9%	4,0%	6,9%
Ongepaste nieuwsgierigheid	29,7%	19,8%	10,9%
Geen kans bij het solliciteren	4,0%	24,8%	0,0%
Opzij worden geschoven bij reorganisatie	4,0%	22,8%	0,0%
Geen opleidingskansen krijgen	4,0%	16,8%	1,0%
Promotie of carrièrekansen missen	5,9%	31,7%	0,0%
Worden ontslagen	2,0%	20,8%	1,0%
Geen contact meer mogen hebben met klanten, patiënten of leerlingen	3,0%	9,9%	0,0%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 128-129.

Ongeveer een derde van de respondenten van de transsurvey weet niet of er een gelijkekansen- of diversiteitsbeleid aanwezig is op hun werk. Volgens 31% voert hun werkgever dergelijk beleid niet. Meer dan een derde (38%) van de respondenten is ervan op de hoogte dat er een gelijkekansen- of diversiteitsbeleid bestaat op hun werk, maar slechts 10% van de respondenten zegt dat er in dat beleid aandacht is voor transgender thema's. 13% van de respondenten geeft aan dat er in het gelijkekansenbeleid op hun werk het transthema geen aandacht krijgt en 15% weet niet of het transthema in die beleidsplannen ingebouwd is.



Tabel 23. Aanwezigheid gelijkheids- of diversiteitsbeleid

	Aantal	Percentage
Ja, en er is hierbij aandacht voor het transthema	19	9,5%
Ja, maar er is hierbij geen aandacht voor het transthema	26	13,1%
Ja, maar ik weet niet of er hierbij aandacht is voor het transthema	30	15,1%
Nee	61	30,7%
Weet ik niet	63	31,7%
<b>Totaal</b>	<b>199</b>	<b>100,0%</b>
Missing / Niet van toepassing	45	

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 131.

### 4.3. School

Ondanks de aandacht die op veel scholen gaat naar een beleid dat pesten moet voorkomen, is pestgedrag nog steeds een probleem op de schoolbanken. Slachtoffers zijn vaak kinderen of jongeren die niet voldoen aan de norm en er op een of andere manier uitspringen. Dit geldt dus ook voor transgender personen, die niet steeds volgens de gangbare man-vrouw indeling worden herkend en dus op die manier kunnen opvallen. In tabel 8 zagen we al dat, net als op het werk, op school de gewenste genderidentiteit bij transgender personen vaak verborgen wordt. In deze paragraaf gaan we hier dieper op in.

Het aantal geanalyseerde respondenten ligt erg laag (N=27), omdat enkel de antwoorden van zij die momenteel nog school lopen hiervoor gebruikt werden. Hierdoor dienen we dus heel voorzichtig te zijn in het trekken van conclusies. Onderzoek bij een grotere groep schoolgaande jeugd is nodig om duidelijke uitspraken te doen over transgender personen op school.

Tabel 24. Mate van openheid op school

	Volledig open	Gedeeltelijk open	Volledig verborgen
Vrienden	32,0%	32,0%	36,0%
Medestudenten	20,8%	20,8%	58,3%
Leerkrachten	12,5%	20,8%	66,7%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 125.

Hoe nauwer het contact en hoe dichter de persoon bij de respondent staat, hoe meer deze respondent zijn of haar genderidentiteit op school openlijk beleeft in het bijzijn van die persoon. Zo zien we dat 32% van de schoolgaande respondenten tegenover vrienden volledig open is over de gewenste genderidentiteit en een even grote groep van 32% gedeeltelijk open. Tegenover medestudenten die ze niet als echte vrienden zien, is 21% volledig en 21% gedeeltelijk open. De meerderheid (58%) houdt de gewenste genderidentiteit dus volledig verborgen voor medestudenten. Voor leerkrachten houdt twee derde (67%) van de schoolgaande respondenten hun genderidentiteit volledig verborgen, 21% is tegen hen gedeeltelijk open en 12,5% volledig open.

Een groot deel van de schoolgaande respondenten weet niet hoe ze op school zouden reageren als ze op de hoogte zouden zijn van hun gewenste genderidentiteit, omdat ze

het zelf verborgen houden. Over het algemeen krijgen ze zeer weinig negatieve reacties op hun genderidentiteit, uitgezonderd van medestudenten in 4% van de gevallen. Daarnaast wil 4% van de medestudenten en 8% van de vrienden er niet over praten, ondanks dat ze wel op de hoogte zijn. Verder zijn alle reacties van mensen op school die weten dat ze gendervariant zijn, overwegend acceptierend en positief.

Tabel 25. Reacties op genderidentiteit op school

	Positief	Overwegend acceptierend	Weet het nog niet	Op de hoogte maar wil er niet over praten	Vooraf afkeurend
Vrienden	38,5%	11,5%	42,3%	7,7%	0,0%
Medestudenten	20,0%	12,0%	60,0%	4,0%	4,0%
Leerkrachten	13,0%	17,4%	69,9%	0,0%	0,0%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 125.

Voorts werden alle respondenten (dus niet enkel zij die momenteel school lopen) gepolst naar eventuele negatieve ervaringen op school. 93 respondenten beantwoordden deze vraag. Hierbij valt het op dat studenten voornamelijk te maken krijgen met negatieve reacties van medeleerlingen.

Van de respondenten die negatieve ervaringen hadden in verband met hun genderidentiteit op school, heeft het grootste deel last van kritiek op uiterlijk, gedrag en ideeën, door medestudenten (67%), leerkrachten (41%) en directie (25%).

Tabel 26. Negatieve ervaringen op school

	Andere leerlingen/studenten	Leerkrachten	Directie	Andere personeelsleden	Anderen
Kritiek op uiterlijk, gedrag of ideeën	66,7%	40,9%	25,8%	15,1%	14,0%
Belachelijk worden gemaakt	63,4%	30,1%	10,8%	9,7%	14,0%
Worden genegeerd	50,5%	23,7%	11,8%	10,8%	12,9%
Opzettelijke beschadiging van eigendommen of kleding	22,6%	1,1%	0,0%	0,0%	1,1%
Verbaal geweld	47,3%	14,0%	4,3%	3,2%	7,5%
Dreigementen	25,8%	7,5%	5,4%	1,1%	5,4%
Fysiek geweld	24,7%	3,2%	1,1%	0,0%	3,2%
Ongewenste intimiteiten	10,8%	1,1%	0,0%	2,2%	8,6%
Ongepaste nieuwsgierigheid	28%	8,6%	6,5%	8,6%	10,8%
Van school gestuurd	2,2%	3,2%	7,5%	0,0%	0,0%
Andere schoolse sancties opgelegd krijgen	0,0%	15,1%	10,8%	1,1%	7,5%
Beperking in het contact met andere leerlingen	7,5%	6,5%	5,4%	0,0%	3,2%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 126.

Andere negatieve ervaringen die deze respondenten noemen zijn belachelijk gemaakt worden door medestudenten (63%), leerkrachten (30%) en directie (11%) en genegeerd

worden (respectievelijk 51%, 24% en 12%). Verbaal geweld (47%), ongepaste nieuwsgierigheid (28%), dreigementen (26%), fysiek geweld (25%) en eigendommen stukmaken (23%) door medestudenten zijn andere negatieve ervaringen die deze respondenten aangeven. Verder krijgen ze soms te maken met verbaal geweld door leerkrachten (14%) en schoolse sancties die leerkrachten hen opleggen (15%).

#### 4.4. Vrienden en familie

In tabel 8 zagen we dat thuis en in intieme kring het vaakst openlijk geleefd wordt in de gewenste genderidentiteit. Toch zien veel transgender personen de partner, kinderen en familie vaak als een obstakel om openlijk hun genderidentiteit te beleven (tabel 9). Ze vrezen dat het uitkomen voor hun genderidentiteit zal leiden tot problemen in de relatie met hun partner, kinderen, ouders en familie. In tabel 27 kunnen we meer in detail bekijken in hoeverre de respondenten van de transsurvey open zijn ten aanzien van hun familie en vrienden.

Het eerste wat opvalt bij het bekijken van tabel 27 is het groot verschil in openheid naar vader en moeder toe. Bijna de helft van de respondenten (46%) houdt zijn of haar gewenste genderidentiteit volledig verborgen voor vader, tegenover minder dan een derde voor moeder. De moeder verkrijgt in bijna de helft van de gevallen (46%) volledige openheid.

De partner van de respondenten wordt het vaakst volledig (67%) of gedeeltelijk (18%) ingelicht over de genderidentiteit, evenals de ex-partner (respectievelijk 60% en 16%). Ook tegenover vrienden zijn de respondenten vaak volledig (45%) of gedeeltelijk (34%) open. Ongeveer twee derde van de broers en zussen en van de kinderen heeft volledig of gedeeltelijk weet van de gewenste genderidentiteit van de respondenten, maar bij ongeveer de helft van de respondenten blijven de andere familieleden, net als de vader, in het ongewisse. Voor burens wordt de genderidentiteit het vaakst volledig verborgen gehouden (53%).

Tabel 27. Mate van openheid ten aanzien van familie en vrienden

	Volledig open	Gedeeltelijk open	Volledig verborgen
Moeder	46,2%	23,6%	30,3%
Vader	34,2%	20,0%	45,8%
Partner	67,4%	18,1%	14,6%
(Ex-) partner	59,8%	15,7%	24,4%
Kind(eren)	39,1%	24,3%	36,5%
Broer(s)/zus(sen)	42,9%	22,4%	34,7%
Andere familieleden	31,4%	18,8%	49,7%
Vrienden	44,5%	33,5%	22,0%
Buren	23,3%	23,8%	53,0%
<b>Gemiddeld</b>	<b>42,1%</b>	<b>22,8%</b>	<b>35,1%</b>

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 122.

In het algemeen houdt ongeveer een derde van de respondenten hun gewenste genderidentiteit volledig verborgen voor familie en vrienden, waardoor ze ook niet weten hoe deze hierop zouden reageren. Indien ze van familie of vrienden toch reactie krijgen op hun genderidentiteit, is deze meestal overwegend acceptierend (26%) tot positief (25%). De meeste positieve reacties komen van partner en vrienden. De ex-partner reageert ook vaak positief, maar respondenten krijgen van hun ex-partner ook regelmatig afkeurende reacties. Van vaders krijgen respondenten het dikwijls negatieve

reacties en ook moeders en broers en zussen reageren in een aantal gevallen afkeurend of weigeren er over te praten.

Tabel 28. Reacties op genderidentiteit van familie of vrienden

	Positief	Overwegend acceptierend	Weet het nog niet	Op de hoogte maar wil er niet over praten	Vooraf afkeurend
Moeder	20,1%	28,3%	27,2%	13,6%	10,9%
Vader	13,8%	22,1%	37,2%	14,5%	12,4%
Partner	44,9%	26,5%	15,4%	7,4%	5,9%
(Ex-) partner	32,5%	21,7%	20,0%	11,7%	14,2%
Kind(eren)	24,0%	22,0%	43,0%	6,0%	5,0%
Broer(s)/zus(sen)	20,9%	29,7%	30,8%	9,3%	9,3%
Andere familieleden	12,5%	26,2%	48,2%	5,4%	7,7%
Vrienden	38,6%	30,9%	22,2%	3,9%	4,3%
Buren	15,8%	21,8%	52,7%	6,7%	3,0%
<b>Gemiddeld</b>	<b>24,6%</b>	<b>26,0%</b>	<b>32,9%</b>	<b>8,6%</b>	<b>7,9%</b>

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 123.

De meest genoemde negatieve ervaringen zijn ook hier kritiek op het uiterlijk, gedrag of ideeën (vooral van de moeder), belachelijk gemaakt en genegeerd worden (vooral door vrienden). Opvallend is dat bijna een kwart van de respondenten aangeeft dat vrienden soms ongepast nieuwsgierig zijn, terwijl dit veel minder voorkomt bij familie en partner.

Ongeveer één op tien respondenten met negatieve ervaringen geeft aan dat er verbaal geweld gebruikt wordt door familie en vrienden. Eenzelfde aantal verklaart ook dat broers en zussen en andere familieleden volledig met hen breken als ze op de hoogte zijn van hun gewenste genderidentiteit, evenals vrienden bij 15% van de respondenten met negatieve ervaringen.

Tabel 29. Negatieve ervaringen met familie of vrienden

	(Ex-) partner	Vader	Moeder	Broer(s)/ zus(sen)	Andere fa- milieleden	Vrienden
Kritiek op uiterlijk, gedrag of ideeën	36,3%	30,3%	43,3%	28,9%	22,4%	23,9%
Belachelijk worden gemaakt	10,4%	12,4%	16,4%	16,4%	11,4%	19,4%
Worden genegeerd	8,0%	13,4%	13,9%	15,4%	13,9%	22,4%
Opzettelijke beschadiging van eigendommen of kleding	4,5%	3,0%	4,5%	2,5%	2,0%	4,0%
Verbaal geweld	12,4%	11,4%	11,4%	10,0%	6,0%	10,0%
Dreigementen	7,5%	6,5%	5,5%	3,0%	4,0%	6,0%
Fysiek geweld	3,5%	7,0%	2,5%	2,5%	2,0%	2,5%
Ongewenste intimiteiten	2,0%	1,0%	1,0%	3,0%	6,5%	5,5%
Ongepaste nieuwsgierigheid	5,5%	2,5%	4,5%	6,5%	6,0%	23,4%
Het dichtdraaien van de geldkraan	2,0%	4,0%	2,0%	0,5%	0,5%	1,0%
Misbruik van inkomsten	3,5%	1,5%	0,5%	2,0%	1,0%	2,0%
Volledige breuk/weigering nog contact te hebben	6,0%	5,0%	5,0%	9,5%	9,5%	14,9%
Niet meer welkom op evenementen/bijeenkomsten met anderen	4,5%	3,5%	2,5%	8,0%	8,0%	14,4%
Beperking in het contact met de eigen kinderen	7,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,5%	1,0%
Beperking in het contact met andere kinderen	0,5%	1,0%	0,0%	3,5%	3,0%	1,5%

Bron: Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen, blz 124.

## Besluit

In opdracht van het Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen (IGVM) voerde Joz Motmans van het Steunpunt Gelijkekansenbeleid in samenwerking met Inès de Biolley en Sandrine Debunne van Cap-Sciences Humaines – vzw UCL, een grootschalig onderzoek uit bij transgender personen in België. Het IGVM gaf deze opdracht naar aanleiding van de klachten die zij op regelmatige basis ontvangt over de ongelijke behandeling en discriminatie van transgender personen. Dit eerste grootschalige onderzoek dat plaatsvond bij transgender personen in België, biedt een rijkdom aan gegevens die meer inzicht geven in de sociale positie van transgender personen in België, en de reacties en discriminaties waarmee zij te maken krijgen.

Deze ZOEM staat stil bij een selectie van opvallende gegevens die uit de transsurvey afkomstig zijn. Meer achtergrondinformatie over terminologie, prevalentie, het kwalitatieve onderzoeksgedeelte, alsook de beleidsaanbevelingen kan de geïnteresseerde lezer/es terugvinden op het gratis te downloaden [onderzoeksrapport](#).

Het **eerste deel** van dit artikel beschreef kort de methodologie en gaf meer uitleg over de doelgroep. Deze is immers breder dan de meer bekende groep van transeksuelen, en

omvatte ook transgenderisten en travesties. Omdat ook zij problemen van achterstelling omwille van hun genderidentiteit kunnen ervaren en deze een belemmering kunnen vormen om hun genderidentiteit ten volle te beleven, of om andere kansen ten volle te kunnen benutten, was het noodzakelijk ook hen op te nemen in deze studie bij transgender personen. In de totale respondentengroep van 244 personen met een Belgische nationaliteit of wonende te België, onderscheiden de onderzoekers verschillende identiteitstypes (door combinaties van genderidentiteit en geboortegeslacht te vormen). Zo komen zij tot drie grote groepen: transseksuelen (65%), transgenderisten (29%) en travesties (4%).

In het **tweede deel** van deze ZOEM bespraken we de prevalentie van transgenderisme en meer specifiek transseksualiteit. Dit is immers de enige deelgroep waarover er cijfers beschikbaar zijn in België. De onderzoekers vergelijken de respons voor transseksualiteit met de cijfers over de prevalentie in de medische literatuur en uit het rijksregister.

De medische cijfers (het totaal aantal patiënten die een geslachtsoperatie ondergingen in België) geven aan dat 1 op 12.886 geboren jongens later vrouw is en 1 op 33.784 geboren meisjes later man. De verhouding transvrouw/transman (de sekseratio) is aldus 2,43 op 1. Deze cijfers tonen tevens aan dat in Wallonië veel minder transseksuele personen zijn dan in Vlaanderen of Brussel wat grotendeels te maken heeft met de vrij conservatieve houding ten opzichte van transseksualiteit bij de hulpverleners in dat landsgedeelte, de aanwezigheid van slechts 1 genderkliniek en de afwezigheid van een plastisch chirurg die geslachtsaanpassende operaties uitvoert.

In het rijksregister werd het aantal officiële registraties van geslachtswijzigingen nagegaan. En hoewel het aantal sterk fluctueert over de jaren heen, is er in het algemeen toch een stijgende tendens in het aantal officiële registraties van geslachtswijzigingen. De recente piek in aanvragen in 2008 is te verklaren door de nieuwe wet betreffende transseksualiteit die in 2007 in voege ging en de procedure veranderde van gerechtelijk naar administratief. De laatste jaren hebben veel aanvragers deze nieuwe procedure afgewacht om hun dossier in te dienen. De toekomst zal uitwijzen of deze stijging zich even sterk doorzet. De variatie in leeftijd op het moment van de officiële registratie blijkt tamelijk groot. In totaal vond 68% van de officiële geslachtswijzigingen plaats bij transvrouwen en 32% bij transmannen. Dit geeft een sekseratio van 2,18:1, vergelijkbaar met de sekseratio van 2,43:1 uit in de medische gegevens. Het grootste deel van de transseksuelen (65%) is ongehuwd (in de zin van nooit gehuwd geweest) op het moment dat hun geslachtswijziging officieel geregistreerd wordt. Een kwart van de registraties van geslachtsaanpassing betreft uit de echt gescheiden personen.

De transsurvey kende een hoge responsgraad. In de onderzoeksgroep zitten 159 transseksuele personen van de 945 *potentiële* transseksuele personen in België in 2008 (zie hoger) of nog: 17%. Wanneer de definitie van transseksualiteit strikter genomen wordt en enkel die personen die een volledige geslachtsaanpassende behandeling (hebben) ondergaan en het nieuwe geslacht officieel (willen) laten veranderen, in acht genomen worden, zoals gebruikelijk in de medische en juridische literatuur, dan blijkt dat van de 244 respondenten slechts 44 al een geslachtsverandering officieel lieten registreren. In vergelijking met de 442 officiële geslachtsveranderingen (cijfers uit de Rijksregister tussen 1993 en 2008) betekent dit dat 10% van de doelgroep bereikt werd. Afhankelijk van de criteria kent de studie dus een bereik van 10% tot 17% voor de categorie transseksuele personen. De onderzoekers stellen dat dit hoge percentage deels verklaard kan worden door het feit dat deze doelgroep voor het eerst in België rechtsstreeks werd bevraagd. Tevens vermoeden ze dat het anonieme karakter van het onderzoek heeft bijgedragen tot de respons.

De groep transgenderisten werd voor het eerst in kaart gebracht. Het werd duidelijk dat 37% van de respondenten geen voornaamswijziging wenst, en 35% geen

geslachtswijziging. Dit bevestigt de gebruikte identiteitstypes, waar 29% als transgenderist en 4% als travestiet werd ingedeeld. Het feit dat deze survey voor ongeveer 1/3 uit transgenderisten bestaat, betekent niet automatisch dat dit een juiste weerspiegeling is van de verhouding tussen transseksuele personen en transgenderisten, maar het kan er wel een indicatie van zijn. De onderzoekers onderlijnen echter dat de groepen niet strikt af te bakenen zijn: een deel van de transseksuele respondenten zal de geslachtsaanpassing niet officieel (kunnen) laten optekenen (bijvoorbeeld omdat ze dit niet wensen of niet in aanmerking komen), en anderzijds zal mogelijk een deel van de categorie transgenderisten personen in de toekomst evolueren naar een transseksuele identiteit. Maar in elk geval is het opvallend dat de groep transgenderisten personen veel groter is dan soms wordt gedacht.

Het **derde deel** van de ZOEM-nieuwsbrief besprak de resultaten van het onderzoek inzake de obstakels die transgender personen ervaren en de kansen die er zijn om zich te handhaven. **Deel 4** ten slotte gaf de situatie van transgenderisten in de gezondheidszorg, op het werk, op school en bij familie en vrienden weer.

De respondenten die hun geslachtswijziging lieten aanpassen op hun geboorteakte, hebben niet steeds goede ervaringen met het laten aanpassen van hun identiteitsgegevens bij verschillende instanties. Gemiddeld over alle instanties heen verloopt de aanpassing in 66% van de gevallen goed, bij 25% voldoende en bij 9% slecht. Het slechtst scoren de universiteiten, hogescholen en secundaire scholen. Slechts 43% van de respondenten oordelen dat de aanpassing van de identiteitsgegevens goed verliep, 33% beoordeelt de aanpassing als voldoende en bijna een kwart (24%) als slecht. Dit heeft te maken met het gebrek aan regelgeving voor het aanpassen van het originele diploma aan de gewijzigde officiële identiteit.

Algemeen zien we dat 45% van de respondenten overal openlijk in de gewenste genderidentiteit naar buiten treedt. Er gaat echter voor veel transgender personen een hele tijd voorbij voor ze hun gewenste genderidentiteit ook openlijk durven te beleven, zeker buiten de intieme kring.

Thuis en in intieme kring wordt het vaakst openlijk geleefd in de gewenste genderidentiteit. Er is echter een groot verschil in openheid naar vader en moeder toe. Bijna de helft van de respondenten (46%) houdt zijn of haar gewenste genderidentiteit volledig verborgen voor vader, tegenover minder dan een derde voor moeder. De moeder verkrijgt in bijna de helft van de gevallen (46%) volledige openheid. De meest genoemde negatieve ervaringen zijn hier kritiek op het uiterlijk, gedrag of ideeën (vooral van de moeder), belachelijk gemaakt en genegeerd worden (vooral door vrienden). Opvallend is dat bijna een kwart van de respondenten aangeeft dat vrienden soms ongepast nieuwsgierig zijn, terwijl dit veel minder voorkomt bij familie en partner.

Het werk vormt voor de meeste respondenten (56%) het grootste obstakel om te kunnen leven in de gewenste genderidentiteit. De angst de job te verliezen is ook niet irreëel gezien de hoge werkloosheidscijfers (15,6% is werkloos). De respondenten leven dan ook het minst openlijk in de gewenste genderidentiteit in het bijzijn van collega's of medestudenten. De openheid ten aanzien van de leidinggevende is het grootst, maar gebeurt echter niet steeds op vrijwillige basis: soms leidt een curriculum vitae, een diploma met de oude naam of het niet kloppen van de identiteitskaart tot een gedwongen 'coming out'. De respondenten hebben op het werk vooral last van kritiek door collega's op hun uiterlijk, gedrag of ideeën (54%). Daarnaast komt het voor dat collega's hen negeren (31%), belachelijk maken (30%) of ongepast nieuwsgierig zijn (30%). Ook verbaal geweld (15%) van collega's of het feit dat ze de vervelende taken toegeschoven krijgen (14%) zijn negatieve ervaringen die soms voorkomen.

Meer dan een derde (38%) van de respondenten is ervan op de hoogte dat er een gelijkheids- of diversiteitsbeleid bestaat op hun werk, maar slechts 10% van de respondenten zegt dat er in dat beleid aandacht is voor transgender thema's.

De openheid van de respondenten in de gezondheidszorg was relatief groot: slechts een kwart is volledig gesloten ten aanzien van huisarts of ander hulpverlener voor wat betreft de genderidentiteit(sverandering). De meerderheid (70%) geeft wel enkele negatieve ervaringen op in de algemene gezondheidszorg. 60% van de respondenten zoekt ooit specifieke psychische of medische hulp in verband met hun genderidentiteit. Van de groep die geen hulp zoekt, was één op drie te angstig om hulp te vragen of wist niet waarheen voor hulp. Ongeveer één op vijf vreest vooroordelen van hulpverleners of meent dat hulp financieel niet mogelijk is.

32% van de schoolgaande respondenten is volledig open tegenover vrienden over de gewenste genderidentiteit en een even grote groep van 32% is gedeeltelijk open. Tegenover medestudenten die ze niet als echte vrienden zien, is 21% volledig en 21% gedeeltelijk open. De meerderheid (58%) houdt de gewenste genderidentiteit dus volledig verborgen voor medestudenten. Voor leerkrachten houdt twee derde (67%) van de schoolgaande respondenten hun genderidentiteit volledig verborgen.

Het open kunnen leven in de gewenste genderidentiteit is erg belangrijk voor het mentaal welzijn. Maar liefst 38% van de respondenten had ooit last van zelfmoordgedachten. Van de respondenten die zelfmoordgedachten hadden, ondernam 39% minstens 1 zelfmoordpoging. Dit betekent dat 22% van alle respondenten ooit een zelfmoordpoging ondernam. Er blijkt echter een duidelijke samenhang tussen het al dan niet leven in de gewenste genderidentiteit en het mentale welzijn: personen die in de gewenste genderidentiteit leven, voelen zich significant vaker gelukkig, zijn meer open en minder vaak gesloten naar anderen toe en hebben meer zelfvertrouwen en levenslust dan personen die hun gewenste genderidentiteit meestal of altijd verbergen.

Soms gaan de reacties van anderen zo ver dat transgender personen klacht neerleggen bij een instantie die de bevoegdheid heeft hierop te reageren. Van alle respondenten aan de transsurvey legde 17% al ooit klacht neer tegen een discriminerende handeling. Bijna de helft hiervan waren klachten van transvrouwen. Slechts 6 van de 69 respondenten die ooit klacht neerlegden, zeggen dat hun probleem ten gronde behandeld werd.

## **Bibliografie**

De Cuypere, Griet et al. (2007). 'Prevalence and demography of transsexualism in Belgium', *European psychiatry: the journal of the Association of European Psychiatrists* 22(3).

De Cuypere, Griet en Femke Olyslager (2009). 'Genderidentiteitsstoornissen: nieuwe visies en trends in de behandeling aan het UZGent', in: *Verslagen van het Centrum voor Genderstudies-UGent* 18, Gent: Academia Press, pp. 23-37.

Motmans, Joz, de Biolley, Inès & Debunne, Sandrine (2009) *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht*. Brussel: Instituut voor de Gelijkheid van Vrouwen en Mannen.